

УДК 81'373.21(477.62)

СЕГІН Любомир Васильович

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української мови та літератури філологічного факультету
Донбаського державного педагогічного університету,
бул. Генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна,

Luibotur13@ukr.net,

ORCID iD: 0000–0003–1966–0773

РУХЛЕНКО Єлизавета Сергіївна

аспірантка кафедри української мови
та літератури філологічного факультету
Донбаського державного педагогічного університету,
бул. Генерала Батюка, 19, м. Слов'янськ, 84116, Україна,

ORCID iD: 0000–0003–1966–0773

ВІДОНІМНІ МІКРОТОПОНІМИ СЕЛИЩ ЩЕРБИНІВКА І ПЕТРІВКА МІСТА ТОРЕЦЬКА ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Анотація. У статті досліджено відонімні мікротопоніми селищ Щербинівка і Павлівка міста Торецька Донецької області. **Мета** статті — здійснити аналіз твірної бази мікротопонімів. **Об'єктом** нашої уваги є відонімні мікротопоніми селищ Щербинівка і Петрівка міста Торецька Донецької області. **Предметом дослідження** є лексико-семантичні особливості лексичної бази сучасних мікротопонімів селищ Щербинівка та Петрівка. **Описовий метод і методи** аналізу та систематизації були використані в роботі. **Практична цінність** роботи полягає у тому, що зібраний і систематизований фактичний матеріал може бути використаний при укладанні словника мікротопонімів Донеччини. Здобутки праці слугуватимуть основою для проведення краєзнавчих гуртків у школі, спецкурсів і спецсеминарів на філологічних факультетах університетів. У ході дослідження схарактеризовано історію формування зазначених онімів, з'ясовано, що відонімні мікротопоніми представлені відіменними мікротопонімами (Глібове, Петровський, Нижня Ганнівка, Середня Ганнівка, Верхня Ганнівка), відпрізвищевими і відпрізвищськовими назвами (Брянцеве, Каширівкою, Сопільняковий, Легейдове, Щурове, Пирогово, Британський, За Сапатчихою), відмакротопонімними (Польща) та відойконімними (Кракова, Петровські) онімами. У межах відантропонічних мікротопонімів значно частіше зустрічаються оніми, мотивовані прізвищами, що зумовлено тим, що вони були конкретнішим виразником по-

значення особи, якій належав об'єкт. Поодинокими прикладами представлені мікротопоніми, мотивовані макротопонімами та ойконімами.

Ключові слова: мікротопонім, онім, антропонім, лексико-семантичні групи.

Щербинівка та Петрівка — селища міського типу в Донецькій області, підпорядковані Торецькій міській раді, розташовані на різних берегах мальовничої річки Кривий Торець (Щербинівка — на правому березі, Петрівка — на лівому). Населення селищ становить близько 4500 мешканців. Ці населені пункти відомі з XVIII століття. За переказами, селище Щербинівка було утворено в кінці XVIII ст. на березі річки Кривий Торець, у тому місці, де, за легендою, була застава богуславського козака Щербини, який героїчно загинув у бою з татарами, і мало назву хутір Щербинівський. Хутір проіснував до 30-х років XIX ст., після чого його і близькі до нього поселення були об'єднані в селище Щербинівку.

На лівому березі річки Кривий Торець у цей час утворилося поселення, яке мало назву Фурсівка, бо належало воно панові на прізвище Фурсов. Була в пана гарна дружина, по батькові Петрівна, яка померла в молодому віці. На честь дружини, за наказом пана, Фурсівку перейменували на Петрівку. Обидва топоніми утворено суфіксальним способом. Це підтверджує думку М. П. Янко про те, що основою топонімії України є назви слов'янського походження, утворені суфіксальним способом. Найбільш поширеними топонімічними суфіксами дослідник вважає афікси -ка, -івка, -иця, -ов, -ів, -ин, -ськ, -н [14, с. 12].

У сиву давнину, коли вперше виникла потреба в конкретних географічних назвах, їх одержали найближчі топооб'єкти, які потрапляли в сферу діяльності людей. На думку науковців, такими об'єктами в деяких місцях стали річки, озера, які мали важливе значення для життєдіяльності людини. Тому гідроніми стали першоосновою топоніміки. Але з часом, як констатують мовознавці, значення річок зменшується, а роль постійних поселень збільшується, оскільки ойконіми стають головними орієнтирами в повсякденній діяльності людей. У свою чергу історичні та політико-адміністративні процеси знаходять своє відображення в географічних назвах як великих об'єктів, так і малих, місцевих, про існування яких знає обмежена кількість людей. Такі топоніми стають орієнтирами у просторі й часі, накопичують у собі унікальні відомості про культуру, історію, мову людей. Особливу

цінність становлять назви малих географічних об'єктів — мікротопоніми, адже вони найменше зазнали втрат у часи радянського перейменування. Слід констатувати, що в українському мовознавстві більше досліджено антропоніми, гідроніми, ойконіми, ніж мікротопоніми. Проте останнім часом помітно зростає інтерес до цієї теми. Слід констатувати, що мікротопоніми України досліджено нерівномірно. Найбільше праць виявлено з мікротопонімії західного регіону України (Г. Л. Аркушин, Н. П. Лісняк, О. І. Михайльчук, Я. О. Пура, О. І. Проць та ін.), менше досліджено центральний і північний регіон (Є. О. Черепанова, Р. О. Ляшенко та ін.) і майже не вивчено мікротопоніми східного регіону, що й визначає **актуальність** цієї розвідки.

Наукова новизна полягає в тому, що вперше проведено лексико-семантичний аналіз мотивувальної бази мікротопонімів селищ Донеччини.

Різні семантичні групи відонімних мікротопонімів різних регіонів України досліджували Н. Сокіл, О. Заїнчиковська, М. Карпенко, В. Ф. Баньої та ін. [11; 2; 3; 1 та ін.]. Питання формування й функціонування відонімних мікротопонімів Донеччини не були об'єктом ономастичних досліджень.

Мета статті — здійснити аналіз твірної бази мікротопонімів. Мета вимагає розв'язання таких **завдань**: 1) виявити в писемних джерелах і шляхом опитування жителів зафіксувати назви мікрооб'єктів на території селищ Шербинівка та Петрівка; 2) з'ясувати походження мікротопонімів, основою яких є онімна лексика; 3) провести лексико-семантичний аналіз мотивувальної бази мікротопонімії; 4) визначити кількісну наповнюваність кожної виділеної групи.

Об'єктом нашої уваги є відонімні мікротопоніми селищ Шербинівка і Петрівка міста Торецька Донецької області. **Предметом дослідження** є лексико-семантичні особливості лексичної бази сучасних мікротопонімів названих селищ.

Відповідно до мети дослідження були використані такі **методи**: описовий метод, методи лінгвістичного спостереження, а також прийоми класифікації та систематизації. Застосовується статистичний (для кількісної характеристики систематизованих мікротопонімів, їх твірних основ, а також самих об'єктів) та порівняльно-зіставний (при виокремленні відонімних мікротопонімів з-поміж різних семантичних груп) прийоми.

М. Карпенко вважає, що утворення мікротопонімів від власних назв є одним із найпродуктивніших у мікротопонімній системі [3, с. 167]. На думку В. Ф. Баньої, відантропонімні мікротопоніми басейну річки Ужа вказують на середній рівень продуктивності утворення таких назв [1, с. 8]. Серед зібраних і проаналізованих нами мікротопонімів селищ Щербинівка і Павлівка (69 назв) відонімні мікротопоніми складають 23,18 % (16 одиниць).

До складу мікротопонімів часто входять антропоніми. Так, більшість полів, ділянок, кутків утворено від імен людей, яким вони належали, або які їх обробляли. Ця група мікротопонімів є важливою для вивчення історичної спадщини нашого краю. Мікротопоніми, утворені від антропонімів, оформлені, як стверджують мовознавці, зазвичай за допомогою патронімічних суфіксів -ов / -ев, -ин, -івк, -их(а) [4; 11]. Наші спостереження підтверджують цю думку. Мотиваційною базою зазначених мікротопонімів є зазвичай чоловічі особові імена, жіночі імена, імена жінок за чоловіками (андроніми), прізвища, прізвиська.

Серед зібраних і проаналізованих відантропонімних мікротопонімів найменше зафіксовано відіменних дериватів (6 одиниць — 8,7 %). На думку В. Ф. Баньої, перевагу під час номінації надавали прізвищам, оскільки вони були конкретнішим виразником позначення особи, якій належав об'єкт [1, с. 8]. У ході дослідження виявлено такі відіменні назви частин селища:

Петровський (ставок) отримав таку назву тому, що, за місцевою легендою, у часи Антона Щербини був у нього бойовий товариш на ім'я Петро. Чоловік славився не тільки бойовими заслугами, але й хистом до риболовлі. Майже весь свій вільний час козак проводив на ставку, поруч зі своєю заставою. Бойові побратими в жарт називали ставок Петровим (сучасна назва від Петрів + суфікс -ськ).

Глібове — пляж на річці Кривий Торець між Кригою і ст. Кривий Торець, напроти Глібів, так називали родину Нестерових, бо діда їхнього звали Глібом. Онука цього діда і зараз проживає в його будинку на вулиці Привокзальній. Мікротопонім належить до категорій присвійності, адже використовують для позначення належності топооб'єкта певній особі і утворено від іменної основи Гліб додаванням суфікса -ов.

На думку В. Ф. Баньої, мікротопоніми значно рідше мотивовані жіночими іменами. Подібну тенденцію дослідники спостерігають і в інших регіонах. Таку ситуацію науковці пояснюють тим, що були не-

однакові можливості чоловіків і жінок на право користування землею та іншими угіддями [1, с. 12], меншою роллю жінки в суспільному житті [5, с. 8]. У ході дослідження виявлено такі назви частин селища, як: *Нижня Ганнівка* (зараз вулиця Зарічна), *Середня Ганнівка* (нині має назву вулиця Вишнева), *Верхня Ганнівка* (вулиця Шевченка). Ці кутки були названі на честь панської доньки *Ганни* (за допомогою суфікса -івк(а)). Панський маєток періоду кінця XIX ст. був на Нижній Ганнівці, біля річки Кривий Торець, а землі, розташовані поруч, дістали назви — Середня Ганнівка та Верхня Ганнівка.

Значно більше виявлено мікротопонімів, в основі яких є прізвища та прізвиськові основи. До цієї групи можна віднести 10 назв (14,5 %):

Брянцеве — територія сучасної вулиці Лесі Українки в с. Петрівка. За легендою, у пана Фурсова був друг на прізвище Брянцев. Переказують, що цей польський шляхтич часто приїжджав у наші краї і навіть збирався поселитися тут. Фурсов був настільки радий його намірам, що заздалегідь наказав відділити територію для нового маєтку.

Каширівкою називають частину вулиці Привокзальної в селищі Шербинівка (верхню, від Криги до залізничної зупинки Клебан Бик). Тут проживав дід Каширин з дружиною (*Каширівка* — від антропоніма Каширин). Подружжя померло в 90-х роках XX століття.

На річці Кривий Торець було багато місць для відпочинку. У 50–60 роки XX століття річка була широкою, вода в ній — чистою, було багато риби, навіть п'явки були (ознака чистої води). Береги річки були порослі очеретом, росли тут високі верби. Назви пляжів мотивовані прізвищами людей, що жили вище річки. Пляжі називають так:

Сопільняковий (на Кракові за мостом) утворився від прізвища Сопільняк за допомогою суфікса -ов.

Легейдове — пляж напроти ст. Кривий Торець жила родина на прізвище Легейда.

Щурове — назва походить від прізвища Щуров.

Пирогово (крамниця). Поміщик Пирогов — перший власник цієї будівлі, тому в народі й досі магазин так називають.

Британський — міст через річку Кривий Торець. Назва походить від прізвища жителів селища, що живуть поруч, Британ (утворено за допомогою суфікса -ськ).

Зустрічаються серед відантропонімних дериватів і мікротопоніми, утворені від прізвицьк:

За Сапатчихою. Таку назву має початок вулиці Польової селища Петрівка, де за народними переказами колись жила жінка, яка дуже любила поратися у своєму городі, при цьому не обмежуючись територією власної садибної ділянки, а й «завойовуючи» сусідні. За це в селищі їй дали прізвисько Сапатчиха.

Зафіксовано і мікротопоніми, які утворено від різних розрядів топооснов, а саме: макротопонімних, ойконімних, гідронімних. На досліджуваній території нами було зафіксовано об'єкти, які утворено лише за допомогою макротопонімних та ойконімних основ.

Польща — таку назву має куток селища Щербинівка, де перші поселенці були за національністю поляки.

Відойконімні мікротопоніми походять від назв сусідніх населених пунктів.

Кракова. Так називають частину вулиці Привокзальної в селищі Щербинівка від станції Криги до залізничної зупинки Клебан Бик. Ще до революції тут оселилися переселенці із Польщі. Ще й зараз тут живуть їх нащадки — люди з польськими прізвищами Марнопільські.

Петровські бугри — рельєфна місцевість на окраїні селища Петрівка (ойконім — Петрівка).

Отримані під час дослідження мікрооб'єктів дані ілюструємо діаграмами.

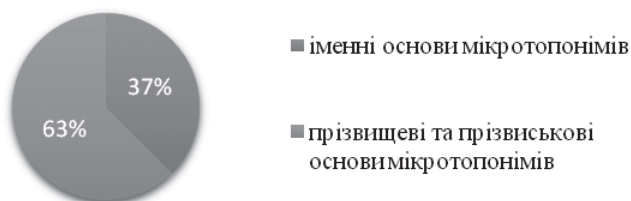

Отже, аналіз розглянутих відонімних топонімів селищ Щербинівка і Павлівка дозволяє зробити такі висновки:

1. Відонімні мікротопоніми представлені відіменними мікротопонімами (*Глібове, Петровський, Нижня Ганнівка, Середня Ганнівка, Верхня Ганнівка*), відпрізвиськовими і відпрізвиськовими назвами (*Брянцеве, Каширівкою, Сопільняковий, Легейдове, Шурове, Пирогово, Британський, За Сапатчихою*), відмакротопонімними (*Польща*) та відойконімними (*Кракова, Петровські*) онімами.

2. У межах відантропонімних мікротопонімів значно частіше зустрічаються оніми, мотивовані прізвищами, що зумовлено тим, що вони були конкретнішим виразником позначення особи, якій належав об'єкт.

Відантропонімні мікротопоніми

3. Поодинокими прикладами представлені мікротопоніми, мотивовані макротопонімами та ойконімами.

У перспективі вбачаємо необхідність дослідження інших лексико-семантичних груп мікротопонімів селищ Щербинівка і Петрівка.

Література

1. Баньої В. Ф. Закарпатські мікротопоніми басейну річки Ужа, мотивовані антропонімами / В. Ф. Баньої // Одеський лінгвістичний вісник. — Одеса, 2014. — Вип. 4. — С. 8–13. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/oliniv_2014_4_5.
2. Заїнчовська О. Із спостережень над типами номінації мікротопонімів південно-східного Поділля / О. Заїнчовська // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. — Чернівці: Рута, 2007. — Вип. 354–355. Серія «Слов'янська філологія». — С. 154–159.
3. Карпенко М. Відантропонімні мікротопоніми Кременецького району Тернопільської області / М. Карпенко // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. — Вип. 354–355. Слов'янська філологія. — Чернівці : Рута, 2007. — С. 167–172.
4. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Н. І. Лісняк. — К., 2004. — 20 с.
5. Ляшенко Р. О. Мікротопонімія Кіровограда : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / Р. О. Ляшенко. — Харків, 2008. — 19 с.
6. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова» / О. І. Михальчук. — Київ, 1998. — 20 с.

7. Отин Е. С. Происхождение географических названий Донбасса / Е. С. Отин. — Донецк: Юго-Восток, 2014. — 199 с.
8. Отин Е. С. Топонимия Донетчины / Е. С. Отин. — Донецк: Юго-Восток, 2013. — 118 с.
9. Павленко С. О. Мікротопоніми Чернігово-Сіверщини / С. О. Павленко. — Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2013. — 600 с.
10. Пура Я. О. Походження назв територіальних мікрооб'єктів Рівненщини / Я. О. Пура. — Рівне, 1990. — 209 с.
11. Сокіл Н. Відомі мікротопоніми Сколівщини / Н. Сокіл // Наукові записки Тернопільського НПУ. Серія: Мовознавство. — Тернопіль, 2005. — Вип. 1(13). — С. 117–128.
12. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. — М.: Наука, 1984. — 182 с.
13. Черепанова Е. А. Микротопонимия Черниговско-Сумского Полесья / Е. А. Черепанова. — Сумы, 1984. — 456 с.
14. Янко М. Т. Топонімічний словник України: Словник-довідник / М. Т. Янко. — К.: Знання, 1998. — 432 с.

References

1. Banoji V. F. (2014) Transcarpathian microtoponyms of the Uzh river basin, motivated by anthroponyms: *Odesa Linguistic Bulletin*, Odesa, pp. 8–13.
2. Zainchkovskaja O. (2007) Some observations on the types of nomination of microtoponyms of south-east Podillya: *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: a collection of scientific works*, Chernivci, Vol. 354–355, pp. 154–159.
3. Karpenko M. Anthroponym-derived microtoponyms of the Kremenets district of the Ternopil region: *Scientific Bulletin of Chernivtsi University: a collection of scientific works*, Chernivci, Vol. 354–355, pp. 167–172.
4. Lisniak N. I. (2004) Microtoponymy of West Podillya: synopsis of PhD thesis (Philology) 10.02.01— Ukrainian language, K., 20 p.
5. Liashenko R. O. (2008) Microtoponymy of Kirovohrad: synopsis of PhD thesis (Philology) 10.02.01— Ukrainian language, Kharkiv, 19 p.
6. Mykhalchuk O. I. (1998) Microtoponymy of Podhiria: synopsis of PhD thesis (Philology) 10.02.01— Ukrainian language, K., 20 p.
7. Otin Je. S. (2014) The origin of geographical names of Donbass, Doneck, 199 p.
8. Otin Je. S. (2013) Toponymy of the Donetsk region, Doneck, 118 p.
9. Pavlenko S. O. (2013) Microtoponyms of Chernihiv–Siverschyna, Chernigiv, 600 p.
10. Pura Ja. O. (1990) The origin of the names of the territorial micro-objects of the Rivne region, Rivne, 209 p.
11. Sokil N. (2005) Onym-derived microtoponyms of Skolivshchyna: *Scientific notes of Ternopil NPU. Series: Linguistics*, Ternopil, Vol. 1, pp. 117–128.
12. Superanskaja A. V. (1984) What is toponymy?, M., 182 p.

13. Cherepanova Je. A. (1984) Microtoponymy of the Chernihiv-Sumy Polissya, Sumy, 456 p.
14. Janko M. T. (1998) Toponymic Dictionary of Ukraine: Dictionary-Reference book, K., 432 p.

СЕГИН Любомир Васильевич,

кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского языка и литературы филологического факультета
Донбасского государственного педагогического университета,
ул. Генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина, Lyubomyr13@ukr.net,
ORCID iD: 0000–0003–1966–077

РУХЛЕНКО Елизавета Сергеевна

аспирантка кафедры украинского языка и литературы филологического факультета Донбасского государственного педагогического университета,
ул. Генерала Батюка, 19, г. Славянск, 84116, Украина,
ORCID iD: 0000–0003–1966–0773

Аннотация. В статье исследуются отыменные микротопонимы поселков Щербиновка и Павловка города Торецка Донецкой области. Цель статьи — осуществить анализ образующей базы микротопонимов. Объектом нашего внимания являются отонимные микротопонимы поселков Щербиновка и Петровка города Торецка Донецкой области. Предметом исследования являются лексико-семантические особенности лексической базы современных микротопонимов поселков Щербиновка та Петровка. В статье были использованы описательный метод и методы анализа и систематизации. Практическая ценность статьи заключается в том, что собранный и систематизированный фактический материал может быть использован в составлении словаря микротопонимов Донетчины. Достижения работы послужат основой для проведения краеведческих кружков в школе спецкурсов и спецсеминаров на филологических факультетах университетов. В ходе исследования характеризуется история формирования названных онимов, выясняется, что отыменные представлены микротопонимами (Глібове, Петровський, Нижня Ганнівка, Середня Ганнівка, Верхня Ганнівка), отфамильными и отпрозвищными названиями (Брянцеве, Каширівкою, Сопільняковий, Легейдове, Щурове, Пирогово, Британський, За Сапатчихою), отмикротопонимными (Польца) и отойконимными (Кракова, Петровські) онимами. Среди антропонимных микротопонимов значительно чаще встречаются онимы, мотивированные фамилиями, что обусловлено тем, что они были конкретным выразителем обозначения лица, которому принадлежал объект. Единичными примерами представлены микротопонимы, мотивированные макротопонимами и ойконимами.

Ключевые слова: микротопоним, оним, антропоним, лексико-семантические группы.

SEHIN Liubomyr Vasylovych

PhD, Associate Professor the Chair of Ukrainian Language and Literature,
Donbas state Teacher Training university, Department of Philology,
Generala Batiuka street, 19, Sloviansk, 84116, Ukraine, Lyubomyr13@ukr.net,
ORCID ID: 0000–0003–1966–0773

RUKHLENKO Jelyzaveta Sergijivna

Postgraduate student of the Chair of Ukrainian Language and Literature,
Donbas state Teacher Training university, Department of Philology,
Generala Batiuka street, 19, Sloviansk, 84116, Ukraine,
ORCID ID: 0000–0003–1966–0773

Summary. The article is devoted to the study of the onym-derived microtoponyms of the villages of Scherbynivka and Petrivka of the town Toretsk of Donetsk region. The **purpose** of the article is to analyze of the derivation base of the microtoponyms. The **object** of our attention is the onym-derived microtoponyms of the villages of Scherbynivka and Petrivka of the town Toretsk of Donetsk region. The **subject** of the study is the lexical-semantic features of the lexical base of modern microtoponomisms of the villages of Scherbynivka and Petrivka. The descriptive method and methods of analysis and systematization are applied in the article. The **practical value** of the work consists in the fact that the collected and systematized actual material can be used at making the dictionary of microtoponyms of Donetsk region. The achievements of work will serve as the basis for conducting local folklore school groups, special courses and special seminars at the philological departments of universities. In the course of the research the history of the formation of the outlined onyms was characterized, it was found that the onym-derived microtoponyms are represented with the noun-derived microtoponyms (Hlibove, Petrovsky, Nyzhna Hannivka, Seredna Hannivka, Verkhna Hannivka), with the surname-derived and nickname-derived names (Brantseve, Kashyrivka, Sopilnakovy, Lehejdove, Schurove, Pyrohovo, Brytanske, Za Sapatchykhoiu), with the macrotoponym-derived (Polscha) and oikonym-derived (Krakova, Petrovski) onyms. Within the anthroponym-derived microtoponyms, there are much more common onyms, motivated by surnames, due to the fact that they were a more specific expression of the designation of the person to whom the object belonged. Microtoponyms, motivated by macrotoponyms and oikonoms, are presented as rare examples.

Key words: microtoponym, onym, anthroponym, lexico-semantic groups.